

Kansatieteelliset kyselyt – kirjoittavan kansan kertomaa

Arvio teoksesta Korkiakangas Pirjo, Pia Olsson, Helena Ruotsala & Anna-Maria Åström (toim.). *Kirjoittamalla kerrotut. Kansatieteelliset kyselyt tiedon lähteinä*. Ethnos-toimite 19. Helsinki: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry. 2016. 454 s. ISBN 978-952-68509-1-7.

Salla Tenkanen

Kirjoittamalla kerrotut -artikkelikokoelman tavoitteena on esitellä kansatieteelliset kyselyaineistot ja niiden pitkä historia ja houkutella mielenkiintoisten artikkeleiden avulla uusia tutkijoita aineistojen pariin. Kokoelmassa kulkevat rinnakkain vuosikymmenten järjestelmällisen keruutyön tuloksena syntyneet kyselyaineistot sekä uudemmat, uusilla tavoilla, viime vuosina tuotetut aineistot. Artikkeleissa pohditaan, kuinka aineistot ovat muodostuneet ennen ja nyt, kuinka niitä on analysoitu, ja kuinka aineistoja voisi tästä eteenpäin muodostaa, analysoida ja tulkita. Uudemman aineiston osalta tarkastellaan digitalisaation, tietotekniikan ja sosiaalisen median mukanaan tuomia haasteita. Jo tuotetun aineiston kohdalla puolestaan pohditaan, mitä nykymerkityksiä ne voisivat saada.

Kuten kirjan toimittajat toteavat johdannossa, kansatieteellisiin kyselyihin vastaaminen on osa suomalaisten kirjallistumisen prosessia, johon liittyvät niin vaeltavat ylioppilaskerääjät 1800-luvulla kuin suomalaisen rahvaan kirjoitustaidon yleistyminen. Kirjallistumisen myötä kirjoitettu ja painettu teksti tulivat yhä merkittävämmiksi niin yksilöiden elämässä kuin yhteiskunnallisella tasolla.

Ennen kuin kirjoittajat tarttuvat eri teemoihin, Bo Lönnqvist esittelee johdannonomaisesti kansatieteellisen kyselytoiminnan historiaa Suomessa. Kansatieteen osalta kyselytoiminnan organisointi alkoi viimeistään 1880-luvulla, josta alkaen kilpakeruita ovat järjestäneet monet tahot, kuten esimerkiksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Svenska litteratursällskapet i Finland, Museovirasto ja Seurasaarisäätiö, Työväen Arkisto, Kansan Arkisto ja yliopistojen oppiaineet mm. Turussa. Keruutoiminnan tuloksena on syntynyt laajoja aineistoja, jotka avaavat tutkijoille arjen kokemuksia ihmisten itsensä kertomina – tosin vuorovaikutuksessa keruun järjestävän tahon, tutkijan ja lukijan välillä. Nämä aineistot ovat monipuolisen tarkastelun kohteena *Kirjoittamalla kerrotut* –artikkelikokoelmassa, joka on ensimmäinen laaja, kokoava ja vain kyselyihin keskittyvä teos. Kirja puoltaa

paikkaansa keskustelussa, jossa pohditaan erilaisten aineistojen merkitystä nykyajan tutkimukselle.

Arkiston näkökulmaa ja digitalisaation haasteita

Kirjan alkuosassa kansatieteelliset kyselyt tulevat esille tiedon tuottajina. Hanneleena Hieta on kirjoittanut artikkelinsa arkiston näkökulmasta, joka tavallisesti jää vähemmälle tarkastelulle. Arkistohan on paikka, joka on ollut tai on kyselyn taustaorganisaationa ja johon vastaukset useimmiten tallennetaan. Harvemmin tulee kuitenkaan ajatelleeksi, kuinka moneen käytännön seikkaan arkisto toivoisi kyselyiden laatijoiden ja tutkijoiden kiinnittävän huomiota. Vähäpätöisistä asioista ei ole kyse, kun puhutaan laillisuudesta ja eettisyydestä: onko kyselytoiminta lakien mukaista ja eettisesti kestäväällä pohjalla, avointa ja selkeää, jotta aineistoa voi ylipäätään käyttää turvallisesti mielin.

Carola Ekrem puolestaan aloittaa artikkelillaan aiheesta, jota Jaakko Suominen omalta osaltaan täydentää. Ekrem paitsi esittelee ruotsinkielistä keruutoimintaa myös analysoi 2000-luvulla kerättyä kyselyaineistoa ja pohtii, ovatko uudet tekniset menetelmät muuttaneet kyselyvastausten muotoja. Ekremin mukaan kansatieteelliset kyselyt joutuvat netissä kilpailemaan valtavan kysely- ja kilpailutulvan kanssa, jolloin kohderyhmän tavoittaminen saattaa muodostua haastavaksi. Vastaamisesta on myös tullut nopeampaa, mikä puolestaan saattaa tuottaa impulsiivisesti ja hetkessä tuotettua tekstiä ja siten lyhyitä vastauksia. Ekrem toteaa, että ehkä perinteinen paperikysely puoltaa yhä paikkaansa, jos vastaaja haluaa kirjoittaa tekstinsä rauhassa ja ajatellen.

Jaakko Suominen haastaa artikkelissaan kyselyaineistot tämän päivän digitaalisessa maailmassa. Hän kysyy sangen osuvasti, onko internetkysely ainoastaan digitaalinen versio paperisesta postikyselystä vai oma menetelmänsä. Toisin sanoen, voiko tutkija vain laittaa paperikyselyn nettiin – ja siinä se. Suominen huomauttaa, ettei digitaalisuus välttämättä merkitse asioiden helpottumista tai asioiden tekemistä helpommalla tavalla, päinvastoin. Kyselyn laatimisen prosessi – suunnitteleminen, kohteen pohdinta ja kysymysten laatiminen – on aivan yhtä työlästä nyt kuin aikaisemminkin. Vastausten määrä saattaa kasvaa perinteiseen postikyselyyn verrattuna paljonkin vastaamisen toisinaan ehkä näennäisen helppouden ja laajan saavutettavuuden vuoksi. Tällöin vastausten tulkinta saattaa olla hyvinkin aikaa vievää ja haastavaa. Lisäksi tekninen osaaminen korostuu nykyään aikaisempaa enemmän: vaikka kyselyn voi toteuttaa valmiilla alustoilla, niitä on osattava käyttää.

Suominen toteaa, että digitaalisuus on muuttunut vuosien kuluessa. Jos digitalisoitunut tutkimus merkitsi alun alkaen paperilomakkeen muuttamista sähköiseksi, se ei ole sitä enää, vaikka kysymysten muodostamisen periaatteet ja tulosten analysointi ovatkin pysyneet muuttumattomina. Internetkyselyillä on sen sijaan omat konventionsa ja logiikkansa ja myös vastaamisen tapa on muuttunut uusien medioiden myötä.

Mitä kysymme aineistolta?

Kokoelman jälkimmäinen osa keskittyy kyselyaineiston luentaan, analysointiin ja tulkintaan. Pia Olsson tuo heti aluksi esille sen, kuinka kyselyaineistot ovat muodostuneet vuorovaikutuksessa kyselyn järjestävän ja vastaukset tallentavan arkiston, tutkijan ja kyselyyn vastaavan henkilön kesken. Lisäksi kyselyn laatija voi hyvinkin olla eri henkilö kuin aineistoa myöhemmin hyödyntävä tutkija, ja hänen ajatuksensa ja näkökulmansa saattavat poiketa järjestävän arkiston intresseistä. Aineisto muodostuu vuoropuhelussa kaikkien näiden osapuolten välillä. Aineistolta tuleekin tarvittaessa kysyä, kenen ääni kyselyissä kuuluu. Kenen elämää ja perinteitä on tallentunut? Kyselyn laatii aina joku, jonka ennakkokäsitykset ja -tulkinnat ohjaavat vastaajaa tiettyyn suuntaan. Vaikka vastaajia ei nykyään enää pyritä ohjaamaan niin tietoisesti kuin ehkä aikaisemmin, vastaajalla on aina ennakkokäsitys siitä, miten hänen odotetaan vastaavan.

Anna Kirveennummi, Pirjo Korkiakangas ja Maaru Seppä kirjoittavat kukin omasta tavastaan lukea jo tuotettuja kyselyaineistoja. Kirveennummi tarkastelee kyselyitä etnografisesta näkökulmasta; hän haluaa tulkita arjen käytäntöjä ottamalla huomioon havainnoitsijan kokemukset. Korkiakangas puolestaan käsittelee artikkelissaan lapsuutta ja pohtii, kuinka lapsuus näkyy kyselyissä ja, ennen kaikkea, kuinka kysymykset ohjaavat vastaamista. Seppä taas kirjoittaa lukemisen eri tasoista, joiden avulla aineistoa voi lähestyä joko yksittäisistä tarinoista tai niiden kokonaisuudesta käsin. Kirveennummen, Korkiakangas ja Sepän artikkeleiden ydinsanoma on, että lukemalla aineistoa vaikkapa artikkeleissa esitetyillä tavoilla, siitä voi saada esille paitsi yksittäisen vastaajan muistoja, kokemuksia ja tietoja myös aivan uuden näkökulman tutkittavaan aiheeseen. Kirveennummen mukaan kyselyaineistot ovat syntyneet kulloisestakin nykyhetkestä käsin, mikä tekee niistä moniäänisiä ja heterogeenisiä, kompleksisia ja kenties päällekkäisiäkin. Toisaalta juuri monipuolisuus tarjoaa tutkijalle mahdollisuuden tehdä monenlaisia havaintoja.

Kokoelman loppuosan artikkeleiden kirjoittajat keskittyvät teksteissään aikaan, paikkaan, muistiin ja muisteluun, jotka ovat kiinteästi yhteydessä toisiinsa. Niin aika kuin paikkakin vaikuttavat siihen, mitä ja miten muistamme ja mitä muistelumme sisältää. Kirsi-Maria Hytönen tarkastelee mennyttä, nykyhetkeä ja tulevaisuutta, joiden välillä muistelukerronta liikkuu. Kyselyissä vastaaja katsoo kohti mennyttä, johon häntä ohjaavat kyselyn teemat ja esitetyt kysymykset, mutta hänen ajatuksensa saattavat olla tulevaisuudessa. Kysymykset esitetään tässä hetkessä, johon vastaaja todennäköisesti jossakin kohdassa muistellessaan palaa. Tutkija on Hytösen mukaan tässä prosessissa eräänlainen aikamatkustaja, jonka tulee ottaa huomioon ajan merkitys aineiston synnyssä ja luennassa. Aura Kivilaakso tuo ajan, paikan ja muistelun yhteyteen vielä voimakkaasti nostalgiset tunteet, joiden avulla mennyt aika ja menetetyt paikat jatkavat olemassaoloaan muistelijan muistoissa ja muuttuvat lisäksi ihannoiduiksi ja yleviksi muistelijan mielessä.

Anna-Maria Åströmin artikkelissa paikka eli tässä tapauksessa kaupunki on kyselyn lähtökohta ja kohdekin. Vastaukset kattavat niin kodin kuin lähikadun ja -alueen ja kaupungin laajemminkin ja toimivat kiintopisteinä muistelulle, johon myös aika väistämättä vaikuttaa. Koska myös Åströmin käyttämässä aineistossa tulee esille nostalgista muistelua, en voinut olla miettimättä, että menneen ajan ja menneiden

paikkojen muisteluun liittyy aina väistämättä jonkin verran nostalgiaa, jonka eri puolia kirjan kirjoittajat käsittelevät ansiokkaasti.

Timo J. Virtasen artikkelissa paikkaa edustaa kaupungin läpi virtaava joki ja sen varrelle eri paikkoihin kuljetettu Muistihuone, joka kokosi ja kuljetti muistoja joesta käynnissä olevan tutkimushankkeen myötä. Muistihuoneessa vierailut saattoi muistaa ja muistella kuvien ja tarinoiden avulla piirtämällä mentaalisia karttoja, kertomalla muistoistaan Muistihuoneen työntekijälle tai vastaamalla vaikkapa sähköiseen kyselyyn. Virtanen haastaa artikkelissaan lukijaa miettimään, voisiko muistihuoneen kaltainen kokeileva projekti toimia kulttuurin ja hyvinvoinnin yhdistäjänä. Voisiko muistelulla ja muistikeskustelulla olla jopa terapeutista vaikutusta?

Lopuksi

Kirjoittamalla kerrotut -artikkelikokoelma yllättää ja miellyttää laajalla, monipuolisella otteellaan, jonka avulla yhteen aineistolajiin on saatu moniulotteinen näkökulma. Mielikuvat kyselylehtisistä ja kyselyaineistoista arkiston laatikostoissa kyselyvihkoineen ja vastausliuskoineen ovat täydentyneet uusilla ajatuksilla aineiston tuoreudesta ja käyttökelpoisuudesta – kunhan niihin vain löytää sopivan näkökulman. On helppo yhtyä kirjoittajien havaintoon siitä, kuinka moneen kyselyt taipuvat – kriittistä tarkastelua ja huolellisesti mietittyjä kysymyksiä unohtamatta. Kirjan toimittajat kertovat suoraan, että he toivovat artikkeleiden houkuttelevan uusia tutkijoita kansatieteellisten kyselyiden pariin niin tekemään uusia kyselyitä kuin tarkastelemaan jo tuotettuja aineistoja tuoreesta näkökulmasta. Tähän houkutteluun kirja onkin mitä sopivin. Suurelle yleisölle kirja ei välttämättä sovellu mutta opintojensa ja uransa eri vaiheissa oleville opiskelijoille ja tutkijoille sitäkin paremmin.

Runsaat lainaukset vastaajien teksteistä täydentävät ja värittävät erityisesti kirjan loppupuolen artikkeleita, joissa on analysoitu jo tuotettua kyselyaineistoa. Lainaukset tekevät itse kyselyistä näkyvän osan kirjaa ja näyttävät, millaisia kyselyvastaukset ovat. Niissä oman elämänsä etnografit, Anna Kirveennummea mukailen (s. 188), pääsevät toden teolla ääneen.

FM Salla Tenkanen on Turun yliopiston kansatieteen jatko-opiskelija.